

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences

Cilt: 29, Sayı: 1, Sayfa: 361-380, OCAK – 2019

Makale Gönderme Tarihi: 01.11.2018 **Kabul Tarihi:** 08.01.2019

MALATYA’DA YAŞAYAN ÇİNGENELERDE SOSYAL SERMAYE/ GÜVEN İLİŞKİLERİ¹

Social Capital/Trust Relationships in Gypsies That Live in Malatya

Süleyman İLHAN²

Muhammet FIRAT³

ÖZ

Malatya’da yaşayan Çingenerin sosyal sermaye/güven ilişkilerini ele alan bu çalışma, Çingenerin, sosyal sermaye göstergesi sayılabilecek; yaşadıkları mahallelerdeki Çingene ve Çingene olmayanlarla ilişkilerine odaklanmaktadır. Özellikle Çingenerin, Çingene olmayanlara güven düzeyleri, Çingene olmayanlarla ortak iş yapmaya eğilimleri, Çingene olmayanlarla komşuluk ilişkileri, örgütlenme/dernekleşme çabaları, kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözme biçimleri, ikamet ettikleri mahallelerden kent merkezine gitme sıklıkları ve psikolojik bunalım/sıkıntılarla baş edebilme stratejileri gibi bazı sosyal sermaye göstergeleri ele alınmıştır. Araştırmada, Çingenerin hem kendi aralarında hem de yabancılarla ilişkilerinde sosyal sermaye düzeylerinin ve köprü oluşturan sosyal sermayenin gerçekleşme ihtimalinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çingene, Sosyal Sermaye, Güven, Komşuluk, Örgütlenme/Dernekleşme

ABSTRACT

This study which addresses the social capital/trust relationships of Gypsies focuses on relationships between Gypsies and non-Gypsies that can be an indicator of a social capital. Particularly, certain social capital indicators of Gypsies were highlighted such as; their trust levels for non-Gypsies, tendency to become business partners with non-Gypsies, neighborhood relationships with non-Gypsies, efforts to form organization/associations, ways of resolving problems occur between each other, frequency of going to the city center from the neighborhoods they live and strategies to deal with psychological problems/ depression. In the study, it was revealed that the levels of social capital between each other and also with others are low and the possibility of realization of social capital that serves a bridge is low.

Key Words: Gypsy, Social Capital, Trust, Neighborhood, Organization / Association

GİRİŞ

Son yıllarda sosyal bilimler alanında oldukça büyük ilgi gören sosyal sermaye kavramı, başta sosyoloji olmak üzere iktisat, siyaset bilimi ve organizasyon bilimi gibi birçok farklı disiplin tarafından ele alınmaktadır. Bu disiplinlerin her biri sosyal sermayeyi kendi bakış açılarından tanımlamaya ve ölçmeye çalışmış, ancak bu konuda bir konsensus sağlanamamıştır. Dahası, sosyal sermaye kavramına yönelik tanımlar, onun temel bileşenlerinden hangisine vurgu yapılacağına göre de değişmektedir. Sosyolojik olarak da uzun yıllardan beri incelenen sosyal sermaye kavramı birçok bileşeni ile ele alınmakta ve tartışılmaktadır.

Bu bağlamda sosyal sermaye, insanlar arası ilişkiler sonucu ortaya çıkan “güven”, “ortak iş birliği”, “sivil bağlar”, “normlar” gibi bir takım kavramlarla ilişkili olarak ele alınmakta olup bireysel/toplumsal başarı ve sosyo-kültürel/ekonomik kalkınmaya referans olmaktadır. Zira sosyal sermaye literatüründe toplumların sosyal ve ekonomik açıdan refaha ulaşmaları toplumsal zeminde “güven” unsuruna bağlıdır. Sosyal sermayenin güçlü olduğu toplumlarda eğitim, sağlık, istihdam,

¹ Bu çalışmada “Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingener Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)” başlıklı doktora tezinin verilerinden kısmen yararlanılmıştır ve hiçbir yerde yayınlanmamıştır.

² Doç. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ELAZIĞ silhan@firat.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi Fırat Üniv. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Böl., ELAZIĞ muhammetfirat@firat.edu.tr

örgütlenmeye yatkınlık, kişisel sıkıntılarla baş edebilme, geleceğe duyulan güven, suç işleme ve suç korkusu oranlarının düşüklüğü gibi birçok alanda olumlu etkileri görülmektedir. Buna karşın sosyal sermayesi düşük olan ya da sosyal sermayeyi kötüye kullanan toplumlarda işsizlik, boşanma, intihar oranları, suç ve suç korkusu oranları olumsuz seyrederken, toplumda yozlaşma ve çözümler de yaşanabilmektedir.

Sosyal sermaye; Çingener gibi etnik ve kapalı toplulukların toplumsal konumlarını anlamada işlevsel bir role sahiptir. Çingenerin sahip olduğu sosyal sermaye durumları, Çingenerde sosyalizasyon, entegrasyon, güven, sosyal dışlanma, etiketleme, marjinalite ve yoksulluk gibi problemlerin anlaşılmasında önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında sosyal sermaye, dayanışmayı sağlaması, güven ve karşılıklılık ilişkiler (yardım, akrabalık, komşuluk) bakımından sosyal dışlanma için panzehir işlevi görmektedir (Sapancalı, 2005: 25). Ancak araştırmaya konu olan Çingenerde durum farklıdır. Zira dar sosyalizasyon alanlarının getirdiği düşük sermayeleri, dışlanmalarını hafifletmemektedir. Öte yandan Çingenerler farklı bir alanda yeni bir sosyal sermaye edinme çabası içine girmektedirler. Sosyal sermayeye ulaşmak için Çingenciliklerini gizlemeleri, diğer Çingenerleri ötekileştirmeleri ve kültürel pratikler bakımından Çingene olmayanlara benzeşme çabaları, aslında dışlanmalarını azaltırken asimile olmalarına da yol açabilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan sosyal sermaye tanımlarında daha çok güvene dayalı ilişki ağları öne çıkmaktadır. Çalışmaya konu olan Çingenerin, Çingene olmayanlara güven durumları, onlarla ortak iş yapma tutumları ve komşuluk ilişkileri, örgütlenmeye yatkınlıkları, mahalle ve kent merkezinde kendilerini konumlandırmaları, psikolojik bunalım/sıkıntılarla baş edebilme stratejileri, boş zamanlarını değerlendirme biçimleri gibi sosyal sermaye araştırmalarında kabul gören göstergeleri öne çıkmaktadır.

Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde sosyal sermaye/güven kavramı ve önemi üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde Malatya İlinde Çingenerin yoğun yaşadığı mahallerde yapılan alan araştırmasının evren, örneklem ve yöntemine yer verilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise araştırma alanından elde edilen bulgular değerlendirilmekte, sonuç ve öneriler yer almaktadır.

1. Sosyal Sermaye: Kavramsal ve Tarihsel Perspektif

Sosyal sermaye kavramı sosyal bilimler içinde uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir (Tüylüoğlu, 2006: 21). Klasik sosyolojide sosyal sermaye kavramının kökeni Durkheim, Marx ve hatta Aristo'nun çalışmalarına kadar geriye götürülebilir (Lehtonen, 2004: 204).

Sosyal sermaye kavramının temellerini Fransız sosyologlarından Alexis De Tocqueville'nin "Amerika'da Demokrasi" adlı eserinde Amerikan demokrasisi ve ekonomik gücünün temelini oluşturan toplumsal yaşama dair analizlerinde görmek mümkündür. Avrupa'da alışık olduğu şekliyle daha geleneksel ve hiyerarşik ilişkileri bir arada tutan resmi statü ve yükümlülük bağlarının aksine Tocqueville'e göre gönüllü kuruluşlardaki etkileşim, Amerikalıları bireysel olarak birbirine bağlayan sosyal bir yapıştırıcı rolü olmuştur (Field, 2008: 7). Tocqueville'nin Amerika'ya ilişkin çalışmasında ortaya koyduğu bu analizlerde Amerikan toplumunun en önemli özelliği olarak, bireylerin herhangi bir işi yapabilmek için sıkça ve çok kolayca bir araya gelme yeteneğinden bahsedilmiştir. Sosyal sermaye, bu çerçevede tanımlanacak olursa, "bir toplumda insanları belli işleri yapmak üzere gönüllü işbirliğine sevk eden her türlü motivasyon, kültürel değer veya normlardır" denilebilir (Topçuoğlu ve Eroğlu: 2013: 128). Görüldüğü üzere geçmişte kullanılan "sosyal etkileşim", "sosyal ilişki", "dayanışma" gibi kavramlar, günümüz sosyal sermaye düşünürleri tarafından da sıkça kullanılmaktadır.

Sonraki dönemlerde Durkheim, sosyal sermayenin önemli bir bileşeni olan sosyal ilişkilere odaklanmıştır. Durkheim feodal dünyanın mekanik dayanışmasından 19. Yüzyıl kapitalizminin organik dayanışmasına doğru uzun bir geçiş olduğunu düşünür. Durkheim, feodal dünyanın mekanik dayanışmasından kapitalizmin organik dayanışmasına geçişi insan ilişkilerinin doğasındaki değişikliklere vurgu yaparak ele alır. Böylece insan ilişkilerinin toplum açısından önemine dikkat çekerek sosyal sermaye kavramının "sosyal ilişki" boyutuna önemli bir katkı sağlar. Tönnies'in

amaca dayalı toplulukları (Gmeinschaft) araçsal topluluklardan (Gesellschaft) ayırma çabalarında da benzer kaygılar vardır (Field, 2008: 7). Weber’in, statü gruplarının vazgeçilmez ögesi olarak görülen ortak “yaşam biçimine” olan vurgusunda, karizma ve otorite düşüncesinde de bu kaygıları görmek mümkündür (Field, 2008: 7-8). Sosyal sermaye kavramı klasik sosyolojinin kurucuları tarafından farklı teorik biçimlerde ele alınmış olsa da çağdaş sosyolojide sosyal sermayenin ele alınmış biçimini büyük ölçüde etkilemeye devam etmektedir.

Yeni dönemde sermaye kavramını sistematik olarak ilk kez Bourdieu (1986: 23) kullanmış ve kavram Coleman, Portes, ve Putnam’ın çalışmaları ile geliştirilmiştir. Sosyal sermaye tanımları çok farklı olabilmektedir. Bunun en önemli nedeni, farklı disiplinlerden gelenlerin bu kavramı farklı amaçlarla kullanmalarıdır. Ancak kavramın içeriğindeki sosyal ağlara/formel ve enformel gönüllü örgütlenmelere katılım, anlayış, güven, hoşgörü gibi sivil normların işlevine yapılan vurgu konusunda belli bir mutabakat vardır (Duman ve Alacahan: 2011: 182).

Bourdieu “The Forms of Capital (1986)” başlıklı çalışmasında, sermayenin sadece ekonomik referanslarla açıklanamayacağını, sermayenin sosyo-kültürel ve simgesel biçimlerinin olduğunu ve toplumsal sınıfların, ilişkilerin bu sermaye formlarına göre şekillendiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Bourdieu’da sosyal sermaye kavramı ekonomik sermaye dışında, genel olarak sosyal ilişkilerin niceliği ve niteliği bağlamında ele alınmakta ve sınıfsallığa da vurguda bulunmaktadır. Bourdieu’ya göre sosyal sermaye, bireyin toplumsal konumu, kaynakları ele geçirme potansiyeline dair ilişki ve kaynaklar toplamı olup, karşılıklı tanıma ve tanınma ilişkilerini de kapsayan, daha çok, elit kesimlere ait bir şeydir (Bourdieu, 1986: 21). Bourdieu’nün sermaye üzerine genel görüşleri eşitsizlik yaratma temelinde değerlendirilebilir. Ona göre sermaye “kişiye kendi geleceği ve başkalarının geleceği üzerinde denetim kurma gücü verir. Bu haliyle sermaye bir iktidar biçimidir” (Fine, 2011:102). Bourdieu bu tanımla sosyal sermayenin sadece ilişkiler ağı ve/veya bağı olmadığını ortaya koymuştur. Sosyal sermayenin anlaşılması için daha fazlasına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bourdieu’nun sosyal sermayeyi kullanma biçimiyle, “muhtemel ilişkilerin, örneğin komşuluk, çalışma yeri veya hatta akrabalık ilişkilerinin bile, aynı anda hem zorunlu hem de seçmeli olan ilişkilere, öznel anlamda hissedilen sağlam yükümlülükler içererek (şükran, saygı, arkadaşlık vs. duygular) dönüştürülmesini de” kapsamaktadır (Topçuoğlu ve Eroğlu: 2013: 129).

Coleman ise, Bourdieu’nün aksine, sosyal sermayenin üst toplumsal sınıfların yanı sıra toplumun diğer kesimlerine de faydalar sağlayan bir sermaye biçimi olduğunu savunur. Coleman’a göre, sosyal sermayenin düzeyini belirleyen; bireyler arasındaki güven, bağlılık ve manevi yükümlülük bilincinin yüksek olmasıdır. Böyle toplumlarda ilişki ağları daha güçlü olacak, fayda yaratma potansiyeli de artacaktır (Field, 2008: 28-37; Coleman, 1990: 302).

Sosyal sermaye kavramını ilk kullananlardan biri de Putnam’dır. Putnam sosyal sermayeyi, küçük ya da büyük insan toplulukları için bir kaynak olarak görür. Ona göre sosyal sermaye; “karşılıklı yarar için işbirliği ve eşgüdümü kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi sosyal organizasyon şekil ve niteliklerine dayanır” (Putnam, 1995: 67). Görüldüğü üzere Putnam, Coleman’dan farklı olarak sosyal sermaye kavramını toplumsal açıdan daha geniş ele almıştır.

Ayrıca Putnam’ın sosyal sermayeyi iki temel biçimde ele aldığı bilinmektedir. Bunlardan ilki heterojen/birleştirici ve sosyolojik yapışkan niteliğindeki **köprü oluşturan sosyal sermaye** ve ikincisi seçkin/homojen nitelikteki **bağlayıcı olan sosyal sermaye**. Putnam, aşırı işbirlikçi ve toplumsal ilgisizlik gösteren bağlar yerine, gönüllülük esasına dayanan ve sosyal olabilirlik seviyesi yüksek bağların daha önemli olduğunu savunur (Yarç, 2011: 129-130).

Fukuyama ise, bir sosyal sermaye unsuru olarak güven kavramını oldukça geniş bir perspektiften ele almış ve “ekonomik refahın yaratılmasını, ağırlıklı olarak sosyal sermayeye ve bir toplumun bireyleri arasındaki güven duygusunun yaygınlığına bağlamıştır (Topçuoğlu ve Eroğlu: 2013: 131-132).

Öte yandan Field’e göre “sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur; çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı

avantajlar için –yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil- bir kişinin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlar” (Field,2008: 16). Ayrıca Portes (1998: 2)’in, sermaye tartışmalarına “parasal olmayan şeylerin de bir değeri olduğu” görüşü de, sermaye kavramına farklı bir boyut kazandırmıştır. Böylece parasal olmayan şeylerin, kişinin sahip olduğu bağlantıların ya da ilişkilerin önemli kaynaklar haline gelebileceği dikkate alınmaya başlanmıştır.

Sosyal sermaye genel olarak literatürde güven (trust), karşılıklılık (reciprocity), ağlar (networks), birlikler (associations), birlik veya grup üyeliği, normlar ve ortak (collective) faaliyet kavramlarına dayalı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye olgusu, topluma yön veren ahlaki değerlere, sosyal ilişkilere, güven düzeyine, kültürel ve siyasi yapı ile eğitime göre şekillenmektedir (OECD, 2001; 41).

Dünya bankası sosyal sermayeyi, “insanlara, arzulanan hedeflere ulaşmalarını sağlayacak biçimde eylemlerini koordine etme imkânı veren, sosyal yapılar içindeki yerleşik normlar ve sosyal ilişkiler” şeklinde tanımlamaktadır (Cohen ve Prusak:2001: 20). Aynı şekilde Cohen ve Prusak’a göre sosyal sermaye, insanlar arasındaki aktif bağlantılar stokundan; insan şebekelerini ve topluluklarını birbirine bağlayan ve işbirliğini mümkün kılan güven, karşılıklı anlayış ve ortak değerler ile davranışlardan oluşur (Cohen ve Prusak: 2001: 20). Bu tanımlar daha çok sosyal sermayenin ilişkiler ve bağlantılar gibi boyutlarına vurgu yapmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkiler ya da bağlar, temelde bireylerin ve buna bağlı olarak toplumların inşasında önemli bir yapı taşı konumundadır.

Dolayısıyla sosyal sermayeyi; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkânı, dahası toplumu oluşturan bireyler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri şeklinde tanımlamak da mümkündür (Temple, 2000; 23). Zira sosyal sermaye toplum kesitleri arasındaki güvene dayalı ilişkiler düzeyi, yazılı olan veya olamayan toplumsal kurallardan oluşan normlar ve iletişim olanaklarının niteliği olarak da tanımlanabilmektedir (Renondo, 2005: 8).

Görüldüğü üzere, sosyal sermaye kavramına ilişkin literatürde çok sayıda tanımlama bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın amacına en uygun olan tanımlardan biri ve en yalın olanı Field’in sosyal sermayeyi iki kelime ile “ilişkiler önemlidir” (2008: 1) yaklaşımından hareketle yaptığı tanımlamadır. Bu tanım, sosyal sermayenin sosyolojik boyutuna vurgu yapmakta, sosyal sermayenin olgunlaşmasında toplumsal ya da bireysel ilişkilerin önemine dikkat çekmektedir. Bu ilişkilerin bireysel anlamda sadece tanıdıklarla değil tanımadıklarla (yabancılarla) da güven ve karşılıklılık gibi normlar yoluyla süreklilik kazanması sosyal sermayeyi güçlendirmektedir. Buradan sosyal iletişim ağlarının değerli olduğu ve insanların kendi başlarına üstesinden gelemeyecekleri her türlü zorluğu “güven”, “ortak işbirliği”, “norm” “örgütlenebilme” ve “karşılıklılık” gibi esaslara dayanarak aşabileceği söylenebilir.

2.Güven Kavramı

Güven zaman zaman, “itimat”, “güvenirlik”, “inanma”, ile eş anlamda kullanılabilmektedir (Tecim, 2011: 13). Sosyal sermayenin en önemli çıktılarında biri olarak kabul edilen güven kavramı, sosyal sermaye tartışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Coleman, Putnam ve Bourdieu güveni, sosyal sermayenin anahtar ögesi olarak görmekte hemfikirdirler (Field, 2008: 89-92). Bazıları güveni sosyal sermayenin bir sonucu, bazıları kurucu unsuru ya da önkoşulu, bazıları da her iki şekilde ele almaktadır.

Fukuyama ve Uslaner’de güven, sosyal sermayenin bizzat temelini oluşturmaktadır. Fukuyama’ya göre sosyal sermaye, “bir toplumda ya da bir toplumun belli bölümlerinde güvenin hüküm sürmesinden doğan kapasite” olarak ele alınmakta iken Uslaner’e (1999) göre ise sosyal sermaye, “bir değerler sistemini, özellikle de sosyal güveni” yansıtmaktadır (Akt. Field, 2008: 88). Bu tanım doğrultusunda, insanların yalnız kan bağıyla bağlı oldukları veya kişisel olarak tanıdıkları, kendilerine benzeyen kimselere değil, aynı zamanda yabancılarla da güvendiği bir toplumun, sosyal

sermayesi yüksek olduğu ifade edilmektedir (Özsağır, 2007: 49). Özellikle farklı toplumsal kesimlerin birlikteliğine vurguda bulunan köprü oluşturuvcu sosyal sermayenin gerçekleşmesi, tanıdıklara güvenin yanı sıra yabancılara da güveni gerektirmektedir.

Sosyal sermayenin önemli bir unsuru olan güven toplumsal birlikteliğin, sosyal ilişkilerin, ekonomik ve demokratik gelişmenin de temelini oluşturur (Gökalp, 2003: 163). Fukuyama, toplumları yüksek güvenli ve düşük güvenli olarak ikiye ayırıp, güvene bağlı olarak sosyal sermayenin ve bunun alt kümesi olarak kendiliğinden sosyalleşmenin toplumların siyasi ve ekonomik hayatındaki yaşamsal önemini altını çizmiştir. Böylece Fukuyama, bir sosyal sermaye unsuru olarak güvenin azalmasının yarattığı kaotik ortamın, geleceğin en önemli sorunu olduğuna dikkati çekmiştir (Topçuoğlu ve Eroğlu: 2013: 131-132).

Fukuyama’ya göre ister küçük bir toplulukta olsun ister daha geniş bir toplumda olsun sosyal sermayenin bir bileşeni olan güven duygusunun hâkim olduğu sosyal ilişkiler daha kolay yürümektedir. Diğer sosyal sermaye teorisyenlerinin de önemle üzerinde durduğu güven unsuru, Fukuyama’nın sosyal sermaye tanımlamasının merkezinde yer almaktadır. Ona göre sosyal sermaye, bir toplumda sosyal ilişkilerin güvene dayalı olması ve bireyler arasında güven duygusunun hâkim olmasından kaynaklanmaktadır (Fukuyama, 2005: 42). Nitekim Fukuyama, sosyal sermayeyi güven temelinde ele almış ve sosyal sermaye ile güveni birbirinin yerine kullanmıştır. Böylece sosyal sermayenin oluşmasında karşılıklılık, güven duygusu gibi normların sürdürülebilir olması gerekmektedir.

Dolayısıyla güven, sosyal sermayenin tezahürü ve göstergesi olarak ele alınmakta ve kolektif eylem gerektiren sorunların çözümünü kolaylaştıran vatandaşlar arası işbirliği ilişkileri olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan güven eksikliğinin sosyal sermayeyi azalttığı belirtilmektedir. Sosyolojik perspektifte sosyal sermaye belli bir düzeyde güvenin varlığına bağlıdır ve bu hem sosyal ilişkilerin istikrarlı sürdürülmesine hem de sermaye stokunun artırılmasına hizmet etmektedir, (Duman ve Alacahan: 2011: 183) denilebilir.

3. Araştırma Alanı ve Malatya’da Yaşayan Çingeneler (Dom Grupları)

Geçmişten günümüze olumlu veya olumsuz pek çok özellikleriyle gündeme gelen Çingeneler, tüm dünyada azınlık konumunda olagelmışlerdir. Kendi içlerinde büyük ölçüde homojen olan Çingenelerin, literatürdeki adlandırmaları çeşitlilik göstermektedir. Türkiye’de de daha çok Çingene adıyla bilinen bu topluluk, geçtikleri her mekânda ve zamanda farklı isimlere muhatap olmuştur. Bu açıdan Çingene sözcüğünün nereden geldiğiyle ilgili birçok araştırma yapılmış ve konuyla ilgili farklı kaynaklarda değişik bilgiler verilmiştir. Sürekli göç etmeleri ve farklı kültürlerle karşılaşmaları onlara verilen isimlerin sayısını artırmıştır.

Bu isimlendirmelerden bazıları; “Abdal, Arabacı, Beyzade, Cano/Cono, Cuki, Dom (Malatya) /Lom/Rom, Dum, Elekçi, Esmer vatandaş, Göçer, Gurbet, Gurbeti, Karaçi/Karaçi, Karaoğlu, Kalo, Kevli, Kıpti, Konar-Göçer Lulu, Mango, Mutrib/Mutrip/Mitrip/Midreb, Pırpır, Poşa/Boşa/Paşa, Roman, Sepetçi, Sinto, Teber, Todi, Köçer, Göçer, Sepetçi, Haymatlos, Şıhbızınlı, Kıpti, Gıbtı ” (Arayıcı, 2008: 39; Kolukırık, 2009:59–60; Andrews, 1992: 194).

Bu adlandırmalar gerek kendileri gerekse Çingene olmayanlar tarafından; geldikleri düşünülen yerler, yerleştikleri yerler, yaşam tarzları, kültürel özellikleri, meslekleri, dezavantajlılıkları, yabancılıkları gibi özelliklerine vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır (İlhan ve Fırat, 2017: 265). Malatya’da yaşayan Çingeneler (Dom grupları) Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun (Elazığ, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay ve Mersin, Malatya, Adıyaman gibi) birçok ilinde yaşayan Çingene topluluklarıdır. Malatya’da yaşayan Dom toplulukları, diğer Çingene topluluklarına kıyasla haklarında en az bilgiye sahip olunan Çingene gruplarından. Malatya’da yaşayan Dom grubu Çingenelerin çoğu, Marsh’a göre, Ortadoğu’daki Dom Çingenelerinin bir koludur ve Türk topraklarının doğusu ve güney doğusuna (Diyarbakır, Antakya, Mardin, Malatya, Elazığ, Adıyaman) 11. yüzyılın başlarında gelmişlerdir (Marsh, 2008: 22).

Araştırma alanını oluşturan Malatya İlinin Koşu, Yeşilkaynak, Fatih, Hoca Ahmet Yesevi, Seyran, Yıldıztepe ve Tandoğan mahalleri derin yoksulluğun yaşandığı ve gecekondulaşmanın yoğun olduğu Malatya'nın kenar semtlerinde yer alan mahallelerdir. Tandoğan Mahallesi dışında tüm mahallelerde homojen Çingene gruplarına rastlamak mümkündür. Malatya'nın yerli halkı bu bölgelerde nadiren ikamet etmektedir. Bazı mahallelerde Çingeneler dışında Van, Muş, Bingöl ve Bitlis illerinden göç sonucu ikamet eden hanelere de rastlanmaktadır.

Araştırma alanı olarak belirlenen bu mahallelerde, Çingene grupların bir arada kümelenmeleri görülürken, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen diğer göçmenlerin de aynı şekilde kümelenmeleri görülmektedir. Çingene gruplarına ait hanelerin buldukları arsalarda küçük ve sağlıksız barakalara sıkça rastlanmaktadır. Malatya'da bulunan Dom gruplarının Çingene olmayan vatandaşlardan ve yerli halktan uzak getto tarzı bir yaşam sürdürdükleri söylenebilir.

Tarih boyunca, bu grupların tümüne birden Anadolu coğrafyasında Çingene denilirken ötekileştirme, toplumsal soyutlama yönündeki tüm olumsuz söylem ve uygulamalar da (efsaneler, deyimler, yasalarda yer alan kısıtlamalar vb.) bu sözcük üzerinden yapılmıştır. Dom sözcüğünün Roman ve Çingene yerine kullanılmasının altında bir anlamda Çingene sözcüğünün beraberinde getirdiği olumsuz çağrışımlardan kaçınılmak istenmesi yatmaktadır. Çingene sözcüğünün kullanımında ısrar edenler tarihsel ve kültürel birliği vurgulamayı amaçlamaktadır. (Uğurlu ve Duru, 2011: 3-4). Bu çalışmada da daha genel ve kapsayıcı bir ifade ve üst kimlik belirteci olarak Çingene adı kullanılmaktadır. Bundan dolayı, gündelik dildeki işlevselliği, kapsayıcılığı ve Türkçe literatürde Çingene sözcüğünün yaygınlığı ve yerele de vurgu yapması, bu ismin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

4. ARAŞTIRMA EVRENİ, ÖRNEKLEMİ VE YÖNTEMİ

4.1. Evren ve Örneklem

Hâkim kültür içerisinde farklı etnik kökene sahip Çingene topluluklarında sosyal sermaye/güven göstergelerinin sorgulandığı bu alan araştırmasında, Malatya İlinde yaşayan Çingenelerin yoğunluklu olduğu mahallelerde 18 yaş ve üstü 249 kişi ile yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Örneklem, %10'luk oranla araştırma evreni üzerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

4.2. Yöntem

Araştırmada genelde katılımcıların eğitim ve okur-yazarlık durumları göz önünde bulundurularak, katılımcıların bir kısmına anket formunu doldurmaları yerine, soruların tek tek okunması yolu seçilmiştir. Yani, anketler bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Ayrıca uygulama esnasında katılımcılarla gerektiği durumlarda anket sorularının güvenilirliğini test edici, destekleyici ve düzeltici enformel görüşmeler yapılmıştır. Alan araştırmasından elde edilen veriler SPSS (Statistical Packages For Social Sciences) programı ile analiz edilmiştir. Daha sonra, oluşturulan tablolar yorumlanmıştır. Bu yorumlar, enformel görüşme ve gözlemler sonucu elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

Çalışmada genel olarak Çingenelerin, yaşadıkları mahallelerdeki kişilerle ve Çingene olmayanlarla ilişkileri ele alınmıştır. Bu ilişkiler daha çok Çingenelerin, Çingene olmayanlarla (grup dışı) ve kendi aralarında (grup içi) oluşturdukları sosyal ilişki biçimindedir.

Sosyal sermayenin ölçülmesinde hangi göstergelerin kullanılacağı konusunda hala bir mutabakat sağlanamamıştır. Örneğin Fukuyama (1995) güven ile sosyal sermayeyi birbirine eşitlerken, Putnam (2000) güveni sosyal sermayenin kaynağı olarak, Coleman (1998) ise sosyal sermayenin bir biçimi olarak ele almaktadır (Duman ve Alacahan: 2011: 187). Yapılan ampirik çalışmalarda genellikle güven faktörü sosyal sermayenin ölçülmesinde büyük oranda kullanılmaktadır. Bu çalışmada da sosyal sermayenin ölçülmesinde "güven" faktörünün yanı sıra komşuluk ilişkileri, ortak iş yapabilme, örgütlenme/dernekleşme düzeyleri, kendi aralarındaki sorunları çözme biçimleri, kent merkezine gitme sıklıkları, kişisel sıkıntılarla baş edebilme

stratejileri ve boş zamanlarını değerlendirme biçimleri gibi sosyal sermayenin varlığına işaret eden bazı kabul görmüş göstergeler bulunmaktadır.

5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

5.1. Sosyo-Demografik Özellikler

5.1.1. Cinsiyet Durumları

Cinsiyet, bireylerin toplumsal konumlarını belirleyen ve uygun toplumsal rollerin yerine getirilmesini sağlayan bağımsız değişkenlerdendir. Dolayısıyla cinsiyet, açıklanmaya çalışılan toplumsal gerçekliği anlama açısından önemli bir değişken olarak kabul edilmektedir.

Tablo 1. Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	168	67,5
Kadın	81	32,5
Toplam	249	100

Araştırma kapsamında toplam 249 kişiyle görüşülmüş olup, bunların %67,5’i erkek, %32,5’i kadındır. Öğrenim düzeylerinin yetersizliği ve özellikle ataerkillik kadınların ankete katılımının erkeklere oranla, düşük seviyede kalmasına yol açmıştır. Bir kısım erkek katılımcıların, hanedeki kadınların ankete katılmasını “*gerek yok*”, “*anlamazlar*” gibi gerekçelerle engelledikleri gözlenmiştir. Bununla birlikte kadın görüşmecilerin %32,5’lik bir oranda olmaları, temsiliyet açısından önemlidir.

5.1.2. Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Öğrenim Durumları

Eğitim, toplumsallaşma sürecinin temel bir belirleyicisidir. Bu açıdan bireyin bütün yaşamı üzerinde etkili olan eğitim, davranış kazanma, davranış geliştirme, davranış değiştirme gibi süreçleri kapsayan, kişiliğin gelişimine yardımcı olan ve bu çerçevede bireye mevcut değer ve normları öğretmek, onu topluma hazırlayan önemli bir süreçtir. Yine eğitimin geçmiş kuşaklar aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılması, ebeveynlerin eğitim durumlarını da önemli kılmaktadır. Zira eğitim, genellikle anne ve babanın eğitim geçmişinin bir aynası olarak çocuğa yansımakta, ve bireyin beslendiği kültürel sermaye düzeyini göstermektedir. Örneklem grubunun ve ebeveynlerinin öğrenim durumları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Öğrenim Durumu

Katılımcının ve Ebeveynlerinin Öğrenim Durumu	Katılımcı		Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	43	17,3	220	88,4	139	55,8
Okur-yazar	59	23,7	26	10,4	77	30,9
İlkokul mezunu	103	41,4	3	1,2	32	12,9
Ortaokul mezunu	37	14,9			1	0,4
Lise ve dengi okul mezunu	6	2,4				
Üniversite	1	0,4				
Toplam	249	100	249	100	249	100

Katılımcıların çoğu (%41,4) ilköğretim mezunu; %23,7’si okur-yazar; %17,3’ü okur-yazar değil; %14,9’u ilköğretim (ortaokul) mezunu; %2,4’ü lise dengi okullar mezunu ve %0,4’ü üniversite mezunudur. Görüşülenlerin annelerinin %88,4’ü okur-yazar olmayan; %10,4’ü okur-yazar ve %1,2’si ilköğretim mezunu iken, babalarının %55,2’si okur-yazar olmayan; %30,9’u sadece okur-yazar, %12,9’u ilköğretim mezunlarından oluştuğu görülmektedir.

Bu dağılım, Çingenelerin öğrenim düzeylerinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Öyle ki, alanda Çingene çocukları arasında okulu terk etmenin, devamsızlığın yaygın olduğu, dahası, üçüncü, dördüncü sınıfa gelmiş çocukların hala okuma yazma bilmediği gözlenmiştir. Çingenelerin, topluluk normu gereği eğitim kurumlarından uzak durdukları ve çocuğun eğitimi olmasının topluluk

içinde bir değer taşımadığı, yerel yöneticiler tarafından sıkça dile getirilmiştir (Akkan vd., 2011: 62-63; FSG, 2010: 12).

Alanda Çingenelerde gözlenen eğitim sorununa yönelik, 54 yaşındaki görüşmecinin dile getirdiği, “Çocuklarımız anaokullarına ve kreşlere gidemiyor, okul öncesi eğitim alamıyor, maddi durumumuz yok, yeterince eğitilemiyor, geriden geliyor. Son zamanlarda içimizde okuyup da memur, öğretmen, doktor, olanlar var ama bunlar da çok az, kaldı ki onlar da çocukları okusun diye bizim toplumumuzdan ayrı duruyorlar ve bu yüzden bizim çocuklarımız onları kendilerine örnek alamıyor.” ifadeleri, Çingenelerin sosyo-ekonomik ve kültürel imkânlar açısından yetersiz olduklarını, bu nedenle eğitim sürecinde sağlıklı yol alamadıklarını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan görüşülenlerin çoğu, eğitim seviyesinin düşüklüğünün nedeni olarak ebeveynlerini suçlamaktadır. Görüşülen ebeveynler ise, bu durumdan hem bir önceki kuşağı, hem de çocuklarını sorumlu tutmaktadır. Görüşülen orta yaştaki bireylerin çoğunun neden okula gitmedikleri ya da yeteri kadar eğitim görmedikleri sorulduğunda dile getirdikleri, “Bizim zamanımızda okul çok fazla bilinmezdi, babamız bilmezdi, muhtar bizi okula yazdırırdı.” ifadeleri, okula ilişkin bilinçlerinin olmadığını ya da onları eğitime kanalize edecek bir sosyal sermayenin bulunmadığını göstermektedir.

Görüşülen yaşlı bireylere eğitimle ilgili sorular sorulduğunda ise, dile getirdikleri, “Biz anne babamızdan görmedik ki çocuğumuza öğretilim, biz cahil insanlarız, bir de eskiden en iyi şey zanaatkârlıktı, ondan okumadık ve okutmadık, şimdi işler değişti.” ifadeleri de eğitim düşüklüğünün nedenlerine dair izlekler sunmaktadır. Bu ifadeler, geçmişte zanaatkârlığın yaşam şartlarına sunduğu ekonomik ve kültürel kolaylıklardan dolayı, Çingenelerin formel eğitime ihtiyaç duymadıklarını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda katılımcıların eğitim durumu ile ebeveynlerinin eğitim durumu arasında benzerlik dikkati çekmektedir. Çingenelerde öğrenim düzeyi düşüklüğüyle ilgili alanda sıkça dile getirilen “Babamız okumamış, biz de okumadık, çocuğumuz da okumaz...” ifadeleri, Çingenelerde kültürel sermaye birikimlerinin, bir sonraki kuşak için model oluşturduğunu düşündürmektedir. Çingenelerde görülen bu durumu Bourdieu (akt. Swartz, 2011: 208-209), şu şekilde izah etmektedir: “Başarıyla kültürel geçmiş arasında bir bağ vardır. Çocukların eğitim esnasında gösterdikleri performans, anne babalarının mesleki statülerinden ya da paralarından çok, onların eğitim geçmişiyle ilgilidir”. Eğitim kurumunu kültürel sermaye ve diğer (ekonomik, sosyal) sermaye boyutlarını olumlu yönde etkileyen bir unsur olarak gören Bourdieu, eğitimin gizil amacının olduğunu ve bu gizil amacın kıt olan kültürel sermayeyi, farklı toplumsal sınıflar arasında eşitsiz bir biçimde dağıttığını ileri sürmektedir (Bourdieu, 1988: 78; Aktay, 2007:482). Dolayısıyla Çingene grupların eğitimsel başarıları, doğrudan doğruya sahip oldukları kültürel sermayenin miktarı ile ilişkilidir (Aktay, 2007: 482). Bu bulgular, Çingenelerde düşük eğitim döngüsünün sonraki jenerasyonlar için de uzun bir süre devam edeceğine işaret etmektedir.

6. 2.Çingenelerde Sosyal Sermaye/Güven İlişkileri

6.2.1. Çingene Olmayanlara Güven

Güven, sosyal sermaye teorisinin önemli bileşenlerinden biri olup sosyal ilişkilerin şekillenmesinde de önemli bir role sahiptir (Field, 2008: 91-92). Ayrıca güven, kolektif değerler, sosyal ağlar ve kültürel gelenekler gibi sosyal sermaye türlerinin oluşumu için bir ön koşul, onları etkileyen önemli bir unsurdur (Fukuyama’dan akt: Keleş, 2012: 34). Bundan dolayıdır ki sosyal sermayeyi tespitiye yönelik tüm çalışmalarda, güven düzeyi önemsenmektedir. Çingenelerin, Çingene olmayanlara güvenip güvenmediklerine ilişkin dağılım, Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Çingene Olmayanlara Güvenme(me) Durumları

Güven Durumu	Sayı	%
Evet	47	18,9
Hayır	202	81,1
Toplam	249	100

Tablo 3'te görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu (%81,1), Çingene olmayanları güvenilir bulmamaktadır. Yapılan görüşmelerde, Çingener, başkalarına güvenilmeyeceği anlayışını, karşı tarafın (Gaco)⁴ Çingenerle yönelik olumsuz yaklaşımına dayandırmışlardır. İkili görüşmelerde, *“Gacolar bize güvenmez, biz onlara niye güvenelim ki, biz evlerinin önünde geçtiğimiz zaman bırakın kapıları pencereleri dahi kapatıyorlar. Satış yaptığımızda kapıyı aralıklı açıyorlar. Çocukları bile bizden kaçıyor, sonra Gaco bir arkadaştan işittim, çocuklar yaramazlık yaptıkları zaman Çingenerle veririm seni, diye korkutuyorlarmış. Yani bize böyle suçlu, hırsız, güvenilmez bakmaları, benim de onlara karşı bakışımı etkiliyor, Gacoların hiçbirine güvenmiyorum.”*, ifadeleri karşı tarafa duydukları güvensizliğin sorumluluğunu/suçunu yine karşı tarafa yüklediklerini göstermektedir. Esasen her iki tarafın hem mekânsal hem de toplumsal bağlamda birbirlerinden yalıtık yaşamaları, karşılıklı önyargıları beslemektedir. Özellikle de Çingenerle karşı yerleşik, dışlayıcı tutumun, Çingenerde karşı tarafa güvensizliğin yüksek çıkmasında etkili olduğu söylenebilir.

Çingene olmayanları güvenilir bulanların oranı %18,9'dur. Bunlar, daha çok Çingene olmayanlardan yardım görenlerden oluşmaktadır. Yapılan enformel görüşmelerde, geçmişte de olsa Çingene olmayanlardan yardım gördüklerini bu yüzden Çingene olmayanların içerisinde de iyi insanlar olabileceğine dair kanaatler dile getirilmiştir. Görüşmecilerin, *“Çingene olduğumu bildiği halde Gaco bir iş adamı Ramazan'da bana erzak gönderdi.”*, *“Yakacağımız yoktu, sanayide bir esnaftan borca odun istedim o bana hayırına verdi.”*, *“Yazın köylere toplamaya/dilenmeye giderim, Gacoların çoğu bana soğuk ayran ve erzak verir, sofrasına davet eder.”* gibi ifadeleri, birlikte yaşamının ve karşılıklı saygının güveni arttırdığını göstermektedir. Bu ifadeler Çingenerle yapılan iyiliğin Çingenerce unutulmadığını ve bu tür yaklaşımların devamının güven düzeyinin yükselmesini olumlu etkileyeceğini düşündürmektedir.

Görüşülenlerin çoğu, Malatya'da yaşayan Çingenerin dürüst ve güvenilir olduğunu ancak Türkiye'nin batı kesiminde bulunan Romanlar için söyledikleri *“Asıl Çingene onlardır, bizim adımızı batıran da onlar, onlarla bizi aynı kefeye koyup değerlendiriyorlar, hırsızlık da, fuhuş da onlarda var.”*, *“Malatya, Elazığ ve özellikle Mardin'de bizim soydaşlarımız var, çok iyi insanlar, kibar, insancıl ve dürüstler, ancak Gaco da haklı bazı Çingener her türlü pisliğe bulaşmış ama onlarla bizi karıştırmazınlar.”* böylesi ifadeler, aslında Çingene imgesinin negatif olmasında tüm Çingenerin değil, “sapkın Çingenerin” olumsuz eylemlerinin etkili olduğunu göstermektedir. Çingene imgesinin olumsuz kurulumu onlara önyargı olarak yansıtmakta, bu da güvensizlik oluşturmaktadır. Böylece Çingener de kendilerine güvenmeyenlere güvenmemektedirler.

6.2.2. Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapma ve Güven Faktörü

Ortak iş yapabilme karşılıklı güveni öne çıkaran, sosyal sermayenin zorunlu bir koşulu ve başlangıç noktası olarak ileri sürülebilir (Cohen ve Prusak: 2001: 50; Yarcı, 2011: 125). Çingenerin, Çingene olmayanlarla ortak iş yapma yapmamaları karşılıklı güven durumlarının ve köprü kuran sosyal sermaye derecesinin anlaşılmasında önem taşımaktadır. Örneklem grubunun Çingene olmayanlarla ortak iş yapma tutumlarının, Çingene olmayanlara karşı güven(meme) durumlarına göre dağılımı Tablo 4'te yer almaktadır.

⁴ Çingene dilinde Çingene olmayanlara verilen isim.

Tablo 4: Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapma Yaklaşımlarını Çingene Olmayanlara Karşı Güven(meme) Durumlarına Göre Dağılımı

Çingene Olmayanlara Karşı Güven Düzeyi	Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapmaya Yaklaşımları								Toplam	
	Çingene olmayanlar bize güvenmediği için ortak iş yapmamız imkânsız		Biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız		Karşılıklı güven sorunumuz olduğu için ortak iş yapmamız imkânsız		Ortak iş yapmamıza hiçbir engel yok			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Evet	15	31,9	2	4,3	5	10,6	25	53,7	47	100
Hayır	117	57,9	18	8,9	58	28,7	9	4,5	202	100
Toplam	132	53	20	8	63	25,3	34	13,7	249	100

Tabloya göre, Çingene olmayanlara güvenmeyen görüşmecilerin yarısından fazlası (%57,9), Çingene olmayanlar bize güvenmediği için ortak iş yapmamız imkânsız beyan ederken, karşılıklı güven sorunumuz olduğu için ortak iş yapmamız imkânsız diyenlerin oranı %28,7'dir. Bunu, biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız (%8,9) ve ortak iş yapmamıza engel yoktur (%4,5) diyenler takip etmektedir. Tablodaki veriler, Çingeneler ve Çingene olmayanlar gibi farklı sosyal bölümler içinden insanları bir araya getiren ve köprü kurucu özelliği olan "ortak iş yapabilme" yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Bu durum, Çingenelerde ortak iş yapabilmeyen, karşılıklı güven çerçevesinde gerçekleşeceğini göstermektedir. Görüşülenlerin büyük çoğunluğunun "*Çingene olmayanlar bize güvenmediği için iş yapmamız imkânsız ve karşılıklı güven sorunumuz var*" ifadeleri bunu doğrulamaktadır. Enformel görüşmelerde, Çingene olmayanların kendilerine güvenmediğini belirten görüşmeciler, "*ortak iş yapmaya yaparız ancak Gacolar bize güvenmez onun için biz de güvenmeyiz,*" gibi ifadelerle güven sorununun daha çok Çingene olmayanlardan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.

Yine, görüşülenlerin "*Gaco tecrübeli, zengin ve uyanık, ortak iş yapsak bile bizi kandırmazlar mı?*", "*Diyelim ki ortak iş yaptık, üç gün sonra bize ya al ya da ver derse Gaco...*", "*Gaco Gacoyu dolandırıyor, bizi mi dolandırmayacak?*", "*Gaco ile ortak iş yapmamızın imkânı yok, biz onlara göre hırsız, sapık ve hakir insanlarız.*" ifadeleri, ortak iş yapma konusunda Çingene olmayanlara güvenmediklerini göstermektedir.

Tabloda, Çingene olmayanlara güvenen görüşmecilerden Çingene olmayanlarla ortak iş yapma konusunda herhangi bir engel yok, diyenlerin oranı %53,7'dir. Bunu biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız (%31,9); karşılıklı güven sorunumuz olduğu için ortak iş yapmamız imkânsız (%10,6) ve biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız (%4,3) diyenler takip etmektedir. Bir önceki tabloda (Tablo 3) Çingene olmayanlara güvendiklerini beyan eden ve bunu enformel görüşmelerde dile getiren görüşmecilerin, ortak iş yapma tutumunda daha ılımlı oldukları görülmektedir.

6.2.3. Komşuluk İlişkileri

Komşuluk, belirli ritüelleri ve alışkanlıkları paylaşan insanların sürdürdükleri gündelik etkileşim alanları olarak ortaya çıkan sosyal ilişki biçimlerinden biridir. Komşulukta sosyal ilişkiler mekânsal yakınlık üzerinden inşa edildiği gibi, yaşam tarzı, alışkanlıklar, beklentiler, inançlar, değerler gibi toplumsal içerikleri ile anlaşılmalı da gerektirir (Aydemir, 2011: 154; Uğuz vd., 2011: 32). Bu bağlamda komşuluk, Çingenelerin, Çingene olmayanlarla sosyal ilişkiler boyutunu anlamada büyük öneme sahiptir. Çingenelerin, Çingene olmayan komşularıyla ilişkilerinin dağılımı Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: Çingene Olmayanlarla Komşuluk İlişkilerinin Dağılımı

Çingene Olmayanlarla Komşuluk İlişkileri	Sayı	%
Komşuluk ilişkimiz yok denecek kadar az	144	57,8
Dışarıda selamlaşırız	75	30,1
Sadece kahvehanede otururuz	8	3,2
Bayramlarda ziyaretlerde bulunuruz	3	1,2
Hasta ziyaretlerinde bulunuruz	7	2,8
Taziye ziyaretlerimiz oluyor	4	1,6
Düğün, sünnet, nişan vs. özel günlerde ziyaretler yaparız	3	1,2
Sık sık karşılıklı aile ziyaretlerimiz vardır	5	2
Toplam	249	100

Tablo 5'e göre görüşülenlerin %57,8'i, Çingene olmayanlarla komşuluk ilişkilerinin yok denecek kadar az olduğunu belirtmişlerdir. Görüşülenlerin %30,1'i Çingene olmayan komşularıyla sadece dışarıda selamlaşırız, beyanında bulunmuştur. Bunu sırasıyla, sadece kahvehanede otururuz (%3,2); hasta ziyaretlerinde bulunuruz (%2,8); sık sık karşılıklı aile ziyaretlerimiz vardır (%2); taziye ziyaretlerimiz oluyor (%1,6); bayramlarda ziyaretlerde bulunuruz (%1,2) ve düğün, sünnet, nişan vs. özel günlerde ziyaretler yaparız (%1,2) diyenler takip etmektedir.

Tabloda Çingene olmayan komşularına hasta, bayram, taziye, düğün, sünnet, nişan gibi ziyaretlerinin çok düşük olması, Çingenelerin, Çingene olmayanlarla komşuluk ilişkilerinin ya hiç olmadığını ya da çok zayıf olduğunu düşündürmektedir. Yapılan enformel görüşmelerde görüşülenler, “Çingene diyorlar, hadi büyüklük bende kalsın dedim ve bir defa evlerine gittim, gitmez olaydım, bir bardak çay vermediler, yüzüme bile bakmadılar.”, “Komşuluk eskidendi, evlerimizin duvarları bitişik ama kaç oğlu var kaç kızı var bilmem.”, “Mahallede cenaze olmadıkça komşu nedir bilmeyiz, bizi kabul etmiyorlar yoksa biz gezmeyi, ziyaret etmeyi severiz.” gibi ifadelerle, komşuluk ilişkilerinin zayıflığını, Çingene olmayanların tutumlarına dayandırmaktadırlar. Görüşmeciler, Çingene olmayanların kendilerine güvenmediklerini, bu yüzden onlarla sınırlı ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu ifadelerden, Çingene olmayanların Çingenelere “Çingene” diyerek komşulukta etnik bir sınır çizdiği de görülmektedir.

Bu çerçevede komşuluk ilişkilerinin aslında üç dayanak noktası bulunmaktadır. Bunlar ekonomik sermaye benzerliği, sosyal ve kültürel sermaye benzerliği ve etnik, dinsel köken benzerliğidir. Bu faktörlerden bir veya birkaçı komşuluk ilişkilerinin kurulmasında etkilidir (Yaylagül, 2008: 126). Bu bağlamda düşük ekonomik ve kültürel sermayeye sahip insanlar arasında hemşehrilik ve etnik kimlik anlayışına dayalı komşuluk ilişkileri önemli yer tutmaktadır (Kurtoğlu, 2009). Çingene mahallelerinde yaşayan aileler, ekonomik ve kültürel sermaye bakımından türdeş sayılabilecek konumdadırlar. Buna rağmen komşuluk ilişkilerindeki zayıflık, etnisite faktörünü öne çıkarmaktadır. Zira yapılan görüşmelerde, kendi aralarında komşuluk ilişkilerinin normal düzeyde olduğu, ancak benzer ekonomik ve kültürel şartlara sahip Çingene olmayan komşularıyla ilişkilerinin sınırlı olduğu saptanmıştır.

Bu bağlamda, mekânsal olarak komşuluğu gerektiren koşullar olsa bile, ilişki düzeyinde benzer kültürel kodlara sahip olunması gerekliliği komşuluk ilişkilerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Zira kültürel ve sosyal sermayeleri benzer olan toplumlarda, komşuluk ilişkilerinin zayıflığı, etnisite üzerinden şekillenmektedir. Aynı etnik kökene sahip olup, ekonomik ve kültürel sermayeleri benzer olmayanlar arasında komşuluk ilişkileri zayıf olduğu gibi, benzer ekonomik ve kültürel sermayelere sahip olup, etnik kökenleri farklı olanlar arasında da komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğu söylenebilir.

6.2.4.Örgütlenmeye/Dernekleşmeye Yaklaşım Biçimleri

Ülkemizde yaşayan Çingenelerin genel sorunlarına yönelik çeşitli politikaların üretildiği ve sosyal sermaye rezervlerinin yükselmesine imkân tanıyan mekanizmalar olarak dernekleşme, son derece önemlidir. Bu bağlamda Çingenelerin dernek üyeliği durumunun dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 6: Örneklem Grubunun Dernek Üyeliği Durumu

Dernek Üyeliği	Sayı	%
Evet	14	5,6
Hayır	235	94,4
Toplam	249	100

Tablo 6'ya göre, Çingenelerin büyük çoğunluğu (94,4) herhangi bir derneğe üye değildir. Herhangi bir derneğe üye olduklarını beyan edenlerin de (%5,6) genel olarak Alevi Birlikleri Federasyonu, Müzik Severler Derneği, Elektrikçiler Odası Derneği gibi dini ve mesleki derneklere üye oldukları dikkate alındığında, Çingenelerin örgütsüz bir topluluk oldukları açığa çıkmaktadır.

Aslında dernekleşme oranları Türkiye ölçeğinde de düşüktür. Dernekler Dairesi Başkanlığının 2013'te açıkladığı rakamlara göre; Türkiye'de herhangi bir derneğe üye olanların toplam nüfusa oranı %11,8'dir (www.dernekler.gov.tr, 2014). Yine de Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, Malatya'da ikamet eden Çingenelerin dernekleşme oranları (%5,6) oldukça düşüktür. Kendilerini azınlık konumunda algılayan ve türlü problemlerden muzdarip oldukları bilinen Çingenelerin, problemlerinin çözümü açısından bu oran, umut verici görünmemektedir.

Yağlıdere (2011)'nin İzmir'de yaptığı bir çalışmada, Romanların dernekleşme oranının %11,5 çıktığı görülmüştür. Buradan Türkiye'nin Batısında yaşayan Roman gruplarında dernekleşme oranlarının, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan Dom gruplarına oranla yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin Batısında Roman derneklerinin yoğunluğu, Romanların erken yerleşikliği geçişiyle kentlileşme düzeylerinin Domlara oranla yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Görüşülenlerin çoğu, sosyo-ekonomik düzeylerini yükseltmek, engeller karşısında birlikte hareket etmek ve yaşantılarına karşı geliştirilen önyargıları ortadan kaldırmak için Çingenelerin örgütlenmesi/dernekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Yapılan enformel görüşmelerde, görüşmeciler genel olarak geçmişte birçok defa dernek kurmak istediklerini, ancak bazı sıkıntılar nedeniyle dernek kurmaktan vazgeçtiklerini söylemişlerdir.

2010'da kurulması için en son girişimde bulunulan Dom Derneği hakkında, dernek kurucusu olarak görev yapmış olan bir görüşmecinin; *"Malatya Dom Kültürü ve Dayanışma Derneği adı altında bir dernek için tüm resmi prosedürleri yerine getirdik. Allah razı olsun, Belediye Başkanı ve bürokratlar da bize yardımcı oldu. Son aşamada derneği kurmak için belli bir üye ve yer temini için para lazımdı. Üyelikler ve yardım topladık. 4000 TL ben verdim. Yaklaşık yirmi kişi daha para verdi ve derneğin bütçesi yaklaşık 7000 TL oldu. Ancak bir hafta sonra paralarını geri istediler hem de 7000TL'yi eşit bölmek şartıyla... Aslında tüm sorun dernek başkanının kim olacağı idi. Bu durumda dernekleşme girişimini rafa kaldırdık. Anlayacağınız, bizde birlik, dirlik olmaz, çünkü cahillik, istememezlik diz boyu..."* ifadeleri, örgütlenme dayanışma kültürünün/bilincinin zayıf olduğunu göstermektedir. Dernek kurmada herhangi bir yasal/hukuksal engelin olmadığını ifade eden görüşmeci, başlangıçta dernekleşme faaliyetinde birçok kişinin görev aldığı, ancak somut adımlarla sonuca ulaşıldığında, bu birlikteliğin dağıldığını söylemektedir. Bu bağlamda özellikle dernek başkanlığı konusundaki anlaşmazlıklar, finansman konusundaki sıkıntılar ve her üyenin dernek faaliyetlerinde ön planda olma isteği gibi kendilerinden kaynaklanan engeller, örgütlenmelerini mümkün kılamamaktadır. Bu durum Çingenelerde örgütsel güven ve dayanışma/işbirliği gibi sosyal sermaye düzeylerinin yeterli olmadığına vurguda bulunmaktadır.

Yine bazı görüşmecilerin; *"Biz beceremeyiz, bizi kimse umursamaz."*, *"Dernek ne işimize yarar, biz ekmek derdindeyiz derneği ne yapalım."*, *"Bizimkiler derneğin parasını yerler, rahat durmazlar."* gibi ifadeleri, Çingenelerin yaşadıkları sorunların çözümünde örgütlülüğün anahtar rol

oynadığının bilincinde olmadıklarını düşündürmektedir. Dernekleşmenin kendilerine herhangi bir yarar sağlamayacağını düşünen görüşmeciler, yaşadıkları sorunların kendilerinden kaynaklanmadığını düşünmektedir. Birbirine güvenmeyen görüşmeciler ise, yaşadıkları sorunların kaynağı olarak Çingeneri görmektedir. Bu ve bunun gibi anlaşmazlıklar, bölünmeler hatta çekişmeler de eklenince, Malatya’da yaşayan Çingenerde örgütlenmenin zaman alacağı söylenebilir.

Türkiye’de Çingenerin örgütlenme deneyimlerinin bu denli zayıf kalmasının, siyasal yapıdaki konumlarıyla da ilgili olduğu söylenebilir. Görüşmecilere Çingenerden muhtar adayları olanlara oy verip vermeyeceklerine dair sorular sorulduğunda, “*O cahil bize muhtarlık yapamaz.*”, “*O muhtar olursa bize selam bile vermez.*”, “*Bize danışmadan aday olduğu için oy falan vermeyiz.*” gibi cevaplar vermeleri, birlikte hareket edemediklerini, siyasal hayatın ilk basamağı olan muhtarlık seçimlerinde dahi Çingenerin örgütlenmekten yoksun olduklarını göstermektedir.

2000’li yıllardan sonra Avrupa ülkelerinde Çingene örgütlenmelerinin sağlam zeminlere oturduğu ve kendi anayasal haklarını aramada başarılı oldukları bilinmektedir. Örgütlenmelerindeki temel etmenin siyasal katılım yoluyla yönetsel deneyimlerinin oldukça büyük payı olduğu göz önüne alınırsa, siyasal yapıdaki konumlarının Çingenerin temel hak ve özgürlükler noktasında eşit vatandaşlık haklarına ulaşmada, ayrımcılığın azaltılmasında ve Çingenerle ilgili olumsuz durumların azaltılmasında etkisi olacaktır.

Görüldüğü üzere, Çingenerin yoğun yaşadıkları pek çok Avrupa ülkesinde, örgütlenme deneyimleri ileri seviyelere ulaşmışken, Türkiye Çingenerinin dağınıklığı ve kendilerinden kaynaklanan anlaşmazlıkları, örgütlenmelerinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Son olarak Arayıcı (2008: 260)’nın da belirttiği gibi, ister göçebe ve isterse yerleşik olarak yaşasınlar; kültürel varlıklarını ve kimliklerini korumak, gelenek ve göreneklerini sürdürmek, siyasi alanda kendi haklarını ve sorunlarını savunmak için örgütlenmeleri, dolayısıyla dernekleşmeleri kaçınılmazdır.

6.2.5. Aralarındaki Anlaşmazlıkları Çözme Biçimleri

Çingenerin karşılaştıkları sorunların çözümünde; grup içi bütünleşmeleri, geleneği yaşa(t)maları, grup dışı ilişkileri, güven gibi kültürel özelliklerini anlamada önem taşımaktadır. Örneklem grubunun aralarındaki anlaşmazlıkları çözme biçimleri aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Tablo 7: Aralarındaki Anlaşmazlıkları Çözme Biçimleri

Anlaşmazlığın Çözümü	Sayı	%
Yaşlılarımız çözer	220	88,4
Komşular yardımcı olur	1	0,4
Kendi aramızda çözeriz	20	8
Karakola/mahkemeye başvururuz	8	3,2
Toplam	249	100

Tablo 7’ye göre, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%88,4) kendi aralarındaki anlaşmazlıkların yaşlılar tarafından çözüme kavuşturulduğunu beyan etmişlerdir. Bu durum, Çingenerde gelenekselliğin büyük ölçüde devam ettiğini göstermektedir. Yerleşikliğe geçme, modernleşme, kentleşme gibi bir takım dönüşümler yaşasalar da kendi aralarındaki anlaşmazlıkların yaşlılar tarafından çözülmesi, Çingenerde gelenekselliğin etkisinin sürdüğünü düşündürmektedir. Görüşmecilerden birinin, “*Domlar arasında mesela, çocukların kavga etmesinden tutun da kan davası gibi büyük sorunlar olduğunda, yaşlılar meclisi toplanır ve adil bir şekilde karar verir ve herkes o karara uymak zorundadır. Biz göçer iken var olan aşiret yapılanmamız hala sürüyor, bizde şu anlayış vardır; bir Dom’un sorununu Dom’dan başkası çözemez, onun için mağdur olan kişi ve suçu işleyen kişi verilen kararlara saygı duyar.*” ifadeleri, göçerlikten kalma töre ve geleneklerinin devam ettiğini göstermektedir. Zira maddi ve manevi sorunların karşısında yine kendi gruplarının rol oynaması, bütünleşmelerine de katkı olarak düşünülebilir.

Tabloda kendi aralarındaki sorunların, yine kendileri tarafından (%8) çözüme kavuşturulması, grup içi dayanışmanın da varlığına işaret etmektedir. Ayrıca sorunların çözümünde, yaşlıların ve

kendilerinin etkili olması gelenekselliğin yanı sıra grup içi dayanışmanın yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Görüşülenlerin çok azı (%3,2), kendi aralarındaki sorunları karakol/mahkeme yoluyla çözdüklerini beyan etmişlerdir. Görüşülenlerin mahkeme/karakol yoluyla sorunlarını çözmeye yanaşmamalarının, devlete ve kurumlara olan mesafeleriyle değerlendirilebileceği gibi, kendilerini ifade edememe ya da grup normlarının etkisi olarak da yorumlanabilir. İkili görüşmelerde dile getirdikleri, “Bizde karakola/mahkemeye gitmemenin çok nedenleri var. Bazıları karakoldan/mahkemeden korkarlar, buraların Dom oldukları için kendileriyle ilgilenmeyeceklerini düşünürler, bazıları ise buraların sorunları geç çözdüğünü bildikleri için gitmezler. Bundan dolayı kendi aramızda bir olay olur, mesela kavga, hırsızlık hemen yaşlılar devreye girer sorun daha hızlı çözülür. Sadece ufak sorunlar değil, kız kaçırma, kan davası, namus davası, arsa anlaşmazlığı, aklına ne gelirse bizim yaşlılar çözer.” ifadeleri, sorunların çözümünde daha hızlı ve etkili olması nedeniyle yaşlıların ön planda olduğunu göstermektedir. Ayrıca kurumlardaki bürokratik engellerin tahammül edilemeyecek derecede olduğu ve bu engellerin sorunları zamanında çözemediği düşünülmektedir. Başka bir görüşmecinin, “Domlarda ufak tefek sorunlar için karakola/mahkemeye gitmek acizliktir, büyük ayıptır, gidenler ise yalnız kalır daha da hiçbir işine karışılmaz.” sözleri, Çingenelerde grup normlarının etkili olduğunu anlatmaktadır.

Dolayısıyla Çingeneler, kendi aralarındaki sorunların çözümünde grup odaklı bir yaklaşım içindedirler. Geleneksellik veya grup içi dayanışma sorunların çözümünde etkili olmaktadır. Ancak kendi grupları dışındakilerin, sorunların çözümünde etkili olmaması grup dışı ya da gruplar arası köprü kuran sosyal sermaye bağlarının zayıf olduğu şeklinde de düşünülebilir. Zira Çingene olmayanlarla ve resmi kurumlara sınırlı ilişkiler içinde oldukları görülmektedir. Duman ve Alacahan (2011)’ın da belirttiği gibi, kendi gruplarına ailelerine ya da akrabalarına değil, aynı zamanda yabancılarla da ilişki halinde olan bir toplumun sosyal sermayesi güçlüdür. Ayrıca Çingenelerde sorunların çözümünde grup odaklı hareket, dış dünyayla sosyalize olmalarını engellerken, sosyal kapanma süreçlerini hızlandırmakta ve sosyal sermayelerinin kendi topluluklarıyla sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

6.2.6. Kent Merkezine Gitme Sıklığı

Kent merkezine gitme, Çingenelerin sosyalleşme ya da kent yaşamına entegrasyon boyutunu anlamada önem taşımaktadır. Çingenelerin kent merkezine gitme sıklıkları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: Kent Merkezine Gitme Sıklığının Dağılımı

İhtiyaçlar Dışında Kent Merkezine Gitme Sıklığı	Sayı	%
Sık sık giderim	40	16,1
Ara sıra giderim	143	57,4
Hiç gitmem	66	26,5
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin %57,4’ü, ihtiyaçlar dışında kent merkezine ara sıra; %16’1’i ise sık sık gittiklerini beyan etmişlerdir. İhtiyaçlar dışında kent merkezine gidenlerin niçin gittikleri sorulduğunda, Çingenelere ait kahvehanelere gittikleri, erkeklerin genellikle bu kahvehanelerde zamanlarını geçirdikleri bulgulanmıştır. Kent merkezine gidenlerin, enformel görüşmelerde, Çingene kahvehanelerine gittiklerinin ortaya çıkması, bu insanların kentin lüks mekanlarını, ışıltılı yüzünü yeterince tüketemediklerini göstermektedir. Kahvehane sahibiyle yapılan görüşmede, bu mekanda, sadece Çingenelerin bulunduğu, Çingene olmayanların bu kahvehaneye asla gelmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu kahvehanelerin Çingeneler için sosyalleşme mekânları işlevi gördükleri söylenebilir.

İhtiyaçlar dışında kent merkezine gitmeyenlerin oranı ise %26,5’tir. Çingenelerde, çalışma yaşamı, sağlık vb. durumlar dışında mahalle dışına çıkma veya kent merkezine gitme durumu son derece sınırlıdır. Buldukları mahallelerde ihtiyaçlarının çoğunu gideren Çingeneler için bu

mahalleler, sosyalleşme alanları olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda görüşülenler, neredeyse hiçbir sosyal aktiviteye katılmadıklarını da belirtmişlerdir.

Sinema, tiyatro vb. etkinliklere hiç katılmadıklarını belirten Çingener bu durumdan duydukları memnuniyetsizlikleri de sık sık dile getirmişlerdir. Dolayısıyla hem sosyalleşme hem de entegrasyon mekânları olarak sinema, tiyatro vb. faaliyetlere katılım Çingenerde görülmemektedir. Çingenerde kent merkezine gitme sıklıklarından ziyade, kent merkezine gidenlerin yaptıkları herhangi bir faaliyetlerinin olmayışı, kendi gruplarıyla vakit geçirmeleri, Çingene olmayanlara sosyal mesafelerini ortaya koymaktadır. Görüşülenlerin genellikle, “*Merkezde gezemiyoruz ki, para yok, Çingene diyenler, bize aşağılayıcı bakanlardan başka ne var ki...*”, “*Çarşıda bir handa (Pamuk İş Hanı) bizimkilerin takıldığı bir kahve var, oraya gideriz.*”, “*Mahalle dışında fazla bulunmayız, bu mahalle yan mahalle hepsi bu kadar...*” gibi ifadeler kent merkezine gitmemelerinde dışlanma pratiklerinin önemli rol oynadığını göstermektedir.

Yine bir görüşmecinin, “*Bir defa Malatya Park AVM'ye hanımı, çocukları da alıp gittim, orda mağazalar var çok pahalı, gelen geçen bize sanki bunların ne işi var burada gibisinden bakıyor, çocukların elbiseleri eski, orada Gaco çocuklarının elbiselerine baktım... Ne diyeyim sana ağabey, oralara bir kere gittim, üzüntüden bir hafta içim parçalandı.*” sözleri mahalle ya da grupları dışındaki yaşama olan mesafelerini ortaya koymaktadır. Yapılan görüşmeler ve gözlemler, sembolik şiddetin Çingenerin çoğunda derin yaralar açtığını göstermektedir. Bu tür deneyimlerin sonucu, yaşadıkları eziklik, değersizlik hissi gibi algılarının, sosyal mesafe düzeylerinin şekillenmesine ve mahalle düzeyinde gettolaşmalarına yol açtığı da görülmektedir. Bu da Çingenerle, Çingene olmayanlar arasında köprü oluşturan sosyal sermayeye yönelik bir durumun olmadığını düşündürmektedir.

Çingenerin kent merkezine gitme sıklıklarının cinsiyete göre dağılımı Tablo 9'da ele alınmaktadır.

Tablo 9: Kent Merkezine Gitme Sıklığının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	İhtiyaçlar Dışında Kent Merkezine Gitme Sıklığı						Toplam	
	Sık sık giderim		Ara sıra giderim		Hiç gitmem			
	S	%	S	%	S	%	S	%
Erkek	38	22,6	114	67,9	16	9,5	168	100
Kadın	2	2,5	29	35,8	50	61,7	81	100
Toplam	40	16,1	143	57,4	66	26,5	249	100

Tablo 9'a göre, kent merkezine sık sık gittiklerini belirtenlerin %22,6'sı erkeklerden, %2,5'i kadınlardan oluşmaktadır. Görüşülenlerden ihtiyaçlar dışında kent merkezine ara sıra gittiklerini belirtenlerin %67,9'u erkek, %35,8'i ise kadındır. Yine ihtiyaçlar dışında kent merkezine hiç gitmediklerini belirtenlerin %9,5'i erkek iken, %61,7'si gibi büyük bir çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır.

Tablodaki dağılım, kadınların ihtiyaçlar dışında kent merkezine gitme sıklıklarının erkeklere göre oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Yapılan görüşmelerde kadınlar, sadece çalışma (bohçacılık, dilencilik vs.) ya da sağlık nedenlerinden dolayı kent merkezine gittiklerini ve neredeyse hiçbir sosyal aktiviteye (sinema, tiyatro, kermes vb.) katılmadıklarını, dile getirmişlerdir. Kadınların çoğu, erkeklerin kahvehanelerde geç saatlere kadar oyun oynadıklarını, kendilerinin ise evde çocuklarla ve ev işleriyle meşgul olduklarını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla, yabancılarla da ilişkiler kurabilmeye denk düşen köprü oluşturan sosyal sermaye göstergesi sayılabilecek, ihtiyaçlar dışında kent merkezine gitme durumu ve faaliyetlere katılma durumu genel anlamda Çingenerde düşük düzeydedir. Bunun nedenleri irdelendiğinde; yetersiz sosyal sermayeleri, ekonomik yetersizlikleri, dışlanma pratikleriyle karşılaşma kaygısı/korkusu vs. öne çıkmaktadır. Ayrıca kent merkezine gitme sıklığı, cinsiyet açısından da farklılıklar arz etmektedir.

6.2.7. Psikolojik Bunalım/Sıkıntılarla Baş Edebilme Durumları

Kişisel sorunlarla baş edebilme bireyin yaşadığı çevreden/aileden edindiği/devraldığı sermayeleriyle ilgilidir. Bu açıdan örneklem grubunun, herhangi bir kişisel sorunla karşılaşmaları halinde ne yaptıklarına ilişkin cevaplarının dağılımına Tablo 10'da yer verilmektedir.

Tablo 10: Psikolojik Bunalım/Sıkıntılarla Baş Edebilme Durumları

Kişisel Sıkıntılarla Baş Edebilme Yöntemleri	Sayı	%
Sıkıntılarını eş, dost, arkadaş vs. paylaşırım	59	23,7
Sigara içerim	135	54,2
Alkol/Tiner alırım	47	18,9
Diğer	8	3,2
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin yarısından fazlası (%54,2) psikolojik bunalım/sıkıntı/ yılgınlık halinde sigaraya sığındıklarını beyan etmişlerdir. Toplumun ortalama alışkanlığı olan sigara, Çingenelerde de psikolojik sıkıntılarla baş edebilme yöntemi olarak görülmektedir. Yapılan görüşmelerde, sigaranın (kaçak-tütün) hem ucuz hem de sıkıntılardan kurtulmak için etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Psikolojik bunalım/sıkıntı/ yılgınlık halinde, sıkıntılarını eş, dost, arkadaş vs. ile paylaşanların oranı %23,7'dir. Görüşmelerde bunların daha çok yaşlı kesimden oldukları görülmüştür. Bunlar, bu yöntemin zararsız ve en makul yol olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşülenlerin yaklaşık beşte biri (%18,9) psikolojik bunalım/sıkıntı/yılgınlık halinde sıkıntılarında kurtulmak için alkol/tiner aldığını belirtmiştir. Yapılan enformel görüşmelerde sıkıntılarını paylaşacak kimseyi bulamadıklarını belirten bu görüşmecilerin çoğu gençlerden (18-30 yaş aralığı) oluşmaktadır. Görüşmelerde mahalle dışına daha çok çıktıkları ve Çingene olmayanlarla daha sık karşılaştıkları, bu yüzden dışlanmayı daha şiddetli yaşadıkları saptanmıştır. Örneğin, "*Çarşıya gidiyorum, milletin (Gaco) bana bakışları, diyalogu sanki gâvurum, içime işliyor, gece düşünmekten uyuyamıyorum, ancak içince unutuyorum.*", ifadeleri dışlanmayı şiddetli yaşayanların, daha ağır psikolojik bunalımlar/sıkıntılar yaşadıklarını göstermektedir.

Diğer seçeneğindeki ise (%3,2), Allah'a sığınarak, psikolojik sıkıntılarla baş edebildiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla tablodaki dağılım ve yapılan enformel görüşmeler Çingenelerdeki sermaye rezervlerinin düşük olduğunu göstermektedir. Zira sıkıntılarını eş, dost, arkadaş vs. ile paylaşma ve Allah'a sığınma gibi makul ve etkili yöntemleri çoğunlukla kullanmadıkları görülmektedir. Ayrıca alkol ve sigara gibi kişiyi sosyal, psikolojik yönden zayıflatacak yöntemlerle psikolojik bunalım/sıkıntılarla baş edebileceklerini düşünmeleri de bunu desteklemektedir.

6.2.8. Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimleri

Boş zaman, serbest olma, dışsal zorlamalardan kurtulma, yaşam kalitesini artırma gibi nitelikler taşımaktadır (Aytaç, 2004: 116). Bu bağlamda boş zaman çalışma saatleri dışında geçirilen vakit olarak ele alınmakla birlikte, günümüzde bireylerin gündelik yaşamlarını etkileyen alanlardan biri olarak önem taşımaktadır. Örneklem grubunun boş zaman etkinlikleri Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11: Boş Zamanı Değerlendirme Durumu

Boş Zaman Değerlendirme	Sayı	%
Boş vaktim yoktur	5	2
Evde ailemle geçiririm	108	43,4
Kahvehaneye veya çay ocağına giderim	76	30,5
Müzik dinlerim	18	7,2
Kitap/dergi/gazete okurum	4	1,6
Alışveriş merkezlerine giderim	26	10,4
Tv. izlerim	11	4,4
Diğer	1	0,4
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin yarıya yakını (%43,2) boş zamanlarını evde ailele geçirir, yanıtını vermişlerdir. Bunu %30,5 ile kahvehanelerde veya çay ocaklarında, %10,4 ile AVM’ler de boş zamanlarını değerlendirenler takip etmektedir. Öte yandan müzik dinleyerek (%7,2), televizyon izleyerek (%4,4) ve kitap okuyarak (%1,6) boş zamanlarını değerlendirenler de bulunmaktadır.

Boş zamanlarını evde aileleriyle geçirenler (%43, 4) daha çok kadın ve yaşlı görüşmecilerden oluşmaktadır. Görüşülenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimlerinin daha çok ev ve mahalle merkezli olduğunu göstermektedir. Çoğu Çingene için mahalle, sosyalleşme ve boş zamanlarını geçirme mekânı olarak değerlendirilmektedir. Zira çalışma saatleri dışında çocuklar için boş arsalar kurulan futbol sahaları ve kadınlar için kapı önü sohbet alanları, mahallenin boş zamanları geçirmede çocuklar ve kadınlar için elverişli olduğunu göstermektedir. Ayrıca görüşmelerde kadınlar evde televizyon izlediklerini, televizyonu sıkıntılarını, yalnızlıklarını, mutluluklarını paylaştıkları bir arkadaş, dost gibi gördüklerini belirtmişlerdir. Bu anlamda televizyonun Çingene kadınları için boş zaman etkinliğinin ötesinde gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği düşünülmektedir.

Boş zamanlarında kahvehaneye veya çay ocağına gidenlerin (%30,5) tamamı erkeklerden oluşmaktadır. Ayrıca bu kahvehane ve çay ocaklarının Çingenerlere ait olduğu ve buralara sadece Çingenerin gittikleri saptanmıştır. Bu durumun Çingenerleri toplumsal ilişkiler bakımından olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Alışveriş merkezlerine gidenler (%10,4) daha çok mahalleye yakın olan bu mekânları merak ettiklerini ve bu amaçla gittiklerini belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde daha çok yeni kuşaktan olan görüşmeciler, bu mekânlarda sinema, tiyatro ya da alış-veriş yapmadıklarını sadece arkadaşlarıyla vakit geçirdiklerini beyan etmişlerdir. Buradan Çingenerin kentin ışıltılı mekânlarını merak ettiklerini ancak bu mekânları yeterince tüketemedikleri anlaşılmaktadır.

Çingenerin boş zamanlarında kitap/dergi/gazete okuma alışkanlıklarının çok düşük (%1,6) olduğu tespit edilmiştir. Görüşülenlerin boş zamanlarında bu tür etkinliklere sıcak bakmadıkları görülmüştür. Bu durum Çingenerin beslendikleri sermayeyi de açıklamaktadır.

Dolayısıyla, Çingenerin mahalle ve kahvehaneler dışında boş zamanlarını geçirdikleri etkinliklerinin düşük olduğu görülmektedir. Öyle ki kent merkezine hiç gitmeyenlerin olduğu Çingenerler için bu mahalleler, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin biçimlendiği mekânlar olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Sosyal sermaye kavramı bireyin toplumsallaşmasını sağlayarak karşılıklı güvene dayalı ilişki ağlarını geliştirmektedir. Bu özelliği ile sosyal sermaye toplumu birbirine bağlayan sosyolojik bir yapışkan olarak görülebilir. Sosyal sermaye, homojen özellikteki insanlar arasındaki güçlü ilişkiyi ifade eden “Bağlayıcı Sosyal Sermaye” ve birbirine yabancı insanları bir araya getiren “Köprü Kurucu Sosyal Sermaye” şeklinde iki temel biçim de ele alınabilir. Sosyal sermaye literatüründe toplumların sosyal ve ekonomik açıdan refaha ulaşmaları toplumsal zeminde “güven” unsuruna bağlıdır. Güven, sosyal sermayenin tezahürü ve göstergesi olarak ele alınmakta ve sorunların çözümünü kolaylaştıran işbirliğini artıran bir fenomen olarak tanımlanmaktadır.

Malatya’da yaşayan Çingenerin sosyal sermayelerini anlamayı hedefleyen bu çalışmaya göre, Çingenerin öğrenim düzeyi düşüktür. Sosyo-kültürel çevre koşullarının elverişsizliği, ebeveynlerin öğrenim seviyelerinin düşüklüğü ve ekonomik imkânsızlıklardan kaynaklanan etkenler düşük öğrenim düzeylerinin temel nedenleridir. Çingenerin ebeveynlerinin de öğrenim düzeyleri oldukça düşüktür. Eğitimin önceki jenerasyonlarda da düşük düzeyliliği, olumsuz toplumsal konumlarının sürekli yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Çingene grupların eğitimsel başarıları, doğrudan doğruya sahip oldukları kültürel sermayenin düzeyi ile ilişkilidir.

Çingener, Çingene olmayanları güvenilir bulmamaktadır. Güvensizlik, Çingene olmayanlarla ortak iş yapmalarına da engel teşkil etmektedir. Aslında her iki tarafın hem mekânsal hem de

toplumsal bağlamda birbirlerine mesafeleri, karşılıklı güvensizliğin oluşmasına yol açmaktadır. Çingene olmayanlarla ortak iş yapmak istemeyenlerin çoğu, Çingene olmayanlara güvenmemektedirler. Çingeneler ve Çingene olmayanlar gibi farklı toplumsal grupları bir araya getiren ve köprü kurucu özelliği olan “ortak iş yapabilme” düzeyi oldukça düşük çıkmıştır. Sosyal sermayenin ve güvenin oluşmasına zemin hazırlayacak olan ortak iş yapabilmenin bu denli düşük çıkması, Çingenelerin sosyal sermayelerinin de düşük düzeyde olduğuna işaret etmektedir.

Çingenelerin, Çingene olmayanlarla komşuluk ilişkileri oldukça sınırlıdır. Komşuluk ilişkilerinin bu denli sınırlı olmasını Çingeneler, karşı tarafın kendilerine güven duymadığına, kendileriyle ilişki kurmakta isteksiz olmalarına bağlamaktadırlar. Aslında “Gaco” tabir ettikleri Çingene olmayanlarla sosyal sermayelerinin farklı olması, komşuluk ilişkilerinin de kurulmasına engel teşkil etmektedir. Ayrıca Çingene olmayanların, onları “Çingene” olarak etiketlemeleri, böylece etnik bir sınır çizmeleri, komşuluk ilişkilerindeki zayıflığın etnisite faktöründen de kaynaklandığına işaret etmektedir.

Çingenelerin örgütsüz oldukları saptanmıştır. Alanda herhangi bir dernek vb. üye olan Çingene sayısı yok denecek kadar azdır. Örgütlenme bilinçlerinin neredeyse hiç olmaması, ancak örgütlülükle kavuşturabilecekleri yerleşik sorunlarının çözümsüz kalmasına, bu da olumsuz konularının devamına hizmet etmektedir. Çingenelerde yabancılara ve resmi kurumlara olan güven eksikliği, ekonomik, siyasal ya da kültürel ortaklıklar kurmayı, örgütlenme kapasitesini ve derneklere üyeliği azaltmaktadır. Ancak birlikte yaşamının ve karşılıklı saygının güveni artıracığı söylenebilir. Bu yüzden sosyal sermayenin önemli bir göstergesi olarak “karşılıklılık” faktörünün Çingene ve Çingene olmayanlar arasında geliştirilmesine yönelik sosyal politikalar bu durumu kolaylaştırabilir.

Çingenelerin hâkim kültür içerisinde sosyal sermayeleri neredeyse hiç yokken kendi aralarında oldukça yüksektir. Pek çok yaşamsal sorunlarını bu sermaye üzerinden çözüme kavuşturabilmektedirler. Yerleşikliğe geçme, modernleşme ve kentleşmenin yol açtığı dönüşümlere rağmen, böylesi enformel uygulamaların varlığı büyük öneme sahiptir. Çingene olmayanlarla ve resmi kurumlara sınırlı ilişkiler içinde olmaları ve kendi sorunlarının çözümünde grup odaklı hareket etmeleri, dış dünyayla sosyalize olmalarını engellerken, sosyal kapanma süreçlerini hızlandırmakta ve sosyal sermayelerinin kendi topluluklarıyla sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Sadece tanıdıklarla değil, yabancılara da ilişkiler kurabilmeye denk düşen ve köprü oluşturan sosyal sermaye göstergesi sayılabilecek, ihtiyaçlar dışında kent merkezine gitme durumu ve faaliyetlere katılma durumu, genel anlamda düşük düzeydedir. Yetersiz ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeleri, dışlanma kaygısı/korkusu vs. kent merkezini tüketememelerinin temel nedenleridir. Çingenelerin kişisel sorunlarla baş edebilme biçimleri mevcut sermaye durumlarının ve yaşadığı çevreden/aileden edindiği/devraldığı sermayelerinin düşük olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde boş zamanlarını genellikle mahallelerinde, Çingene kahvehanelerinde geçirmekte, kitap/dergi/gazete okuma alışkanlıkları neredeyse bulunmamaktadır. Çingeneler için bu mahalleler, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin biçimlendiği mekânlar olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Akkan, Başak Ekim; Deniz, Mehmet Baki; Ertan, Mehmet (2011), Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri, İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Aktay, Yasin (2007), “Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul”, Ocak ve Zanaat, (Editör: Güney Çeğin vd.), İstanbul: İletişim Yay., 473-498.
- Andrews, Peter Alford (1992), Türkiye’de Etnik Gruplar, (Çev. Mustafa Küpüşoğlu), İstanbul: Ant Yayınları.
- Arayıcı, Ali (2008), Avrupa’nın Vatansızları Romanlar, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aydemir, M. Ali (2011), Sosyal Sermaye Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması, Konya: Çizgi Kitabevi.

- Aytaç, Ömer (2004), “Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman” Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, 28 (2), 115-138.
- Bourdieu, Pierre (1986), “The Forms of Capital” in Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, sy:241-258 J. Richardson (ed.) New York: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre (1988), Homo Academicus, Çev. Peter Collier, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic J.D. (2003) Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, (Çev. Nazlı Ökten), İstanbul: İletişim Yayınları,
- Cohen, Don ve Prusak, Laurence (2001), Kavrayamadığımız Zenginlik, Kuruluşların Sosyal Sermayesi, (Çev: Ahmet Kardam), İstanbul: BZD Yayıncılık.
- Coleman, J. (1990), Foundations of Social Theory, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Duman, Betül ve Alacahan, Osman (2011), “Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etniklik”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1):181- 208.
- Field, John (2008), Sosyal Sermaye, (Çev: Bahar Bilgen- Bayram Şen), İstanbul: İstanbul Bilgi Üni. Yay.
- Fine, Ben (2011), Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı/ Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler, (Çev: Ayşegül Kars), İstanbul: Yordam Kitap.
- Fundación Secretariado Gitano (FSG) (2010), Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları. http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html
- Fukuyama F., (2005), Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması, (Çev: Ahmet Buğdaycı), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Baskı.
- Gökçalp, Nuri (2003), “Ekonomide Güven Faktörü”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, 163-174. <http://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/dernekler-grafik-tablo.aspx> (E.T: 04.05.2018).
- İlhan, Süleyman; Fırat, Muhammet (2017), “Bir İnşa Süreci Olarak Çingencilik: Kuramsal Bir Çözümleme”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27 (2017), 265-276.
- Keleş, Hatice Necla (2012), Sosyal Sermaye, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kolukırcık, Suat (2009), Dünden Bugüne Çingener: Kültür-Kimlik-Dil-Tarih, İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Kurtoğlu, Ayça (2009), “Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue No:2, <http://www.ejts.org/document375.html>, (E.T: 18.08.2016).
- Lehtonen, Markku (2004), “The Environmental-Social Interface of Sustainable Development: Capabilities”, Social Capital, Institutions, Ecological Economics, 49, 199–214.
- Marsh, Adrian (2008), “ Türkiye Çingenerinin Tarihi Hakkında”, Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi, (Edit: E.Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik, S. Gökçen), İstanbul: Mart Matbaacılık.
- OECD. (2001), The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital, <http://www.oecd.org/site/worldforum/33703702.pdf>, (E.T. 10.04.2018)
- Özsağır, A. (2007), “Ekonomide Güven Faktörü”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar, C.6, S.20,s:46-62.
- Portes, A. (1998), “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, Annual Review of Sociology, 24(1), 1–24. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Putnam, R.D. (1995), “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital”, Journal of Democracy, 6 (1), 65-78.
- Renondo F.V. (2005), “Buildng Up Social Capital in A Changing Word Journal Of Economic Dynamics and Control, Vol.30, No.11, s. 2305-2338.
- Sapancalı, Faruk (2005), Sosyal Dışlanma, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

- Swartz, David (2011), *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, (Çev: Elçin Gen), İstanbul: İletişim Yay.
- Tecim, Erhan (2011), *Sosyal Güven (Sosyal Sermaye Ve Dindarlık Çalışması)*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Temple, J. (2000), "Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries", OECD Working Paper No: 00/36.
- Topçuoğlu, A, Eroğlu, S. (2013), "Sosyal Sermayenin Akrabalık, Hemşehrilik ve Güven İle İlişkisi: Konya Sanayi İşletmeleri Örneği", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2 (3), 124-145.
- Tüylüoğlu, Şevket (2006), "Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması", *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (12), ss. 14-60.
- Uğurlu, Örgen ve Duru, Bülent (2011), "Kriz ve Kentsel Yerinden Edilme Sürecinde Çingeneler, Kocaeli II. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı: Kriz ve Kalkınma" Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni. kentcevre.politics.ankara.edu.tr/duruorgen.pdf (E.T. 10. 02. 2014).
- Uğuz, Hülya Eşki; Örselli, Erhan; Sipahi, Esra Banu (2011), "Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), 8-40.
- Yağlıdere, Alper (2011), *İzmir Romanları Yaşam-Kültür-Alışkanlıklar*, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Yarcı, Selman (2011), "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı" *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), 125-135.
- Yaylagül, Nilüfer Korkmaz (2008), *Gecekonudan Apartmana Geçiş Sürecinde Kültürel Dönüşüm: Ankara Şentepe ve Birlik Mahallesi Örneğinin Bourdieucu Bir Çözümleme Denemesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.